CHET TILINI O’QITISHNING METODIK ASOSLARI VA AHAMIYATI

Tursunboyeva Latofat Tukhtamuradovna
O’zDJTSU o’qituvchisi
Sayfullayeva Ruxshona Bobur qizi
BD 51-25 guruh tabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet til o'qitish metodikasi haqida, uning fan sifatida rivojlanish tarixi, chet til o'qitish metodikasida qo'llanilayotgan zamonaviy metod turlari va ulardan foydalanish xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: metodika, innovatsiya, chet tili, kommunikatsiya, ko'nikma, malaka, gaprish ko’nikmasi, leksikaning ahamiyati.

Аннотация: В данной статье рассматривается методология преподавания иностранных языков, история ее развития как дисциплины, типы современных методов, используемых в методике преподавания иностранных языков, и их применение.

Ключевые слова: методология, инновации, иностранный язык, коммуникация, навыки, компетенция, навыки устной речи, важность словарного запаса.

Abstract: This article discusses the methodology of foreign language teaching, the history of its development as a discipline, the types of modern methods used in foreign language teaching methodology and their use.

Keywords: methodology, innovation, foreign language, communication, skills, competence, speaking skills, the importance of vocabulary.

Hozirda jahon talablaridan biri bo‘lib kelayotgan metodik talablardan biri — xorijiy tillarni o‘rganish va o‘rgatishning tez, oson va eng asosiysi, samarali yondashuvlarini ishlab chiqish bo‘lib qolmoqda. O‘quvchilarga ikkinchi yoki xorijiy tillarni o‘rgatishda metodik usul va ko‘rsatmalar juda ham ko‘p. Ulardan biri - grammatika-tarjima metodi (grammar-translation method), bunda tarjima qilish va grammatik qoidalarni yodlash orqali o‘qitish amalga oshiriladi, biroq bu usul og‘zaki nutqni rivojlantirmaydi. Yana biri — to‘g‘ridan-to‘g‘ri metod (direct method), bunda o‘rganilayotgan til faqat o‘sha tilda o‘rgatiladi va ona tili aralashmaydi. So‘zlashuv va tinglab tushunishga samarali bo‘lsa-da, murakkab grammatika tushunilmaydi. Audiolingval metod (audiolingual method) tinglash va takrorlash orqali o‘rgatishga qaratilgan bo‘lib, og‘zaki nutqni shakllantirish avtomatik tarzda amalga oshadi. Biroq yozish va mustaqil fikrlash kabi ko‘nikmalar cheklangan bo‘ladi. Kommunikativ metod (Communicative Language Teaching — CLT) esa tildan real vaziyatlarda foydalanishni o‘rgatadi. Bu usulda o‘quvchilar faol ishtirok etib, mustaqil muloqot qilishadi, ammo grammatikani chuqur o‘rgatmaydi.

Vazifalarga asoslangan o‘rganish (Task-Based Learning) tilni ma’lum vazifalar bajarish jarayonida o‘rgatadi. Til amaliy qo‘llash orqali o‘zlashtiriladi, biroq grammatikani tizimli o‘rgatish ko‘p hollarda amalga oshirilmaydi. Sug‘orish metodi (Immersion Method) o‘rganuvchini til muhiti ichida o‘qitadi. Til tabiiy usulda o‘zlashtirilganligi sababli ko‘nikmalar avtomatik shakllanadi, lekin boshlang‘ich bosqichda o‘rganish qiyin bo‘lishi mumkin. Total Physical Response (TPR) esa buyruqlar va jismoniy harakatlar bilan birgalikda o‘rgatiladi. Bu

metod boshlang‘ich darajada juda samarali, biroq yuqori darajalar uchun unchalik mos emas. Hozirgi davrda metodlarning turlari juda ko‘p sanaladi. Shunga qaramay, ikkinchi yoki chet tilini o‘rgatishda samaradorlikni oshirish uchun turli usullarni aralashtirib qo‘llash ham keng tarqalgan. Metodlarning farqini bilib olish bilan bir qatorda, ikkinchi til va chet tili tushunchalarining ham farqini anglab olish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Ikkinchi til - boshqa qardosh millat vakillari foydalanadigan tilga nisbatan ishlatiladi. Bu holat tillarning geografik yaqinligi yoki o‘zaro o‘xshashligi natijasida yuzaga keladi. Chet tili esa ona tilidan hududi, kelib chiqishi, grammatik tuzilishi va boshqa qoidalari jihatidan farq qiladigan, biroq o‘rganiladigan tilga aytiladi.

Masalan, G‘arbiy Yevropa tillari (ingliz, nemis, fransuz va boshqalar) yoki Sharq tillari (arab, fors, xitoy va boshqalar) o‘zbek tiliga nisbatan chet tillar hisoblanadi. Chet tilini o‘qitish metodikasi esa falsafa, pedagogika, psixologiya, tilshunoslik, ona tili va rus tilini o‘qitish metodikalari kabi qator fanlar bilan uzviy aloqada bo‘lib, ularning yutuqlariga tayangan holda metodikani ilmiy asosda ishlab chiqadi.

Chet tilini o‘qitish metodikasi pedagogikada uning didaktikasi, tarbiya nazariyasi, pedagogik psixologiya, nutq psixologiyasi va boshqa yo‘nalishlarga, shuningdek, tilshunoslikning lingvistika va uning tarmoqlariga bog‘liq holda rivojlanadi va takomillashadi. Tilshunoslik yoki lingvistika esa tillarni kishilik jamiyatida qabul qilingan va muloqot jarayonlarini amalga oshirishga xizmat
qiladigan ishoralar (kodlar) tizimi sifatida o‘rganadi. Metodika tillarni o‘qitish va o‘rganishning samarali usullarini ishlab chiqish hamda til o‘rganish jarayonida yuzaga keladigan turli muammolarni bartaraf etish masalalari bilan shug‘ullanadi. Tilshunoslikda metodika tilning paydo bo‘lishi, uning kishilik jamiyatidagi o‘zgarishlari, rivojlanish jarayoni, faollashish qonuniyatlari va xususiyatlarini ham o‘rganadi. Til o‘rganish jarayonining samaradorligini oshirish bilan bir qatorda uning ta’sir darajasini kuchaytirish ham muhim omillardan biridir.

Til birliklari, iboralar va boshqa so‘z boyligi tarkibining asosiy qismi leksika deb yuritiladi. Leksik jarayonlarning ahamiyati shundaki, leksika tildagi lug‘at tarkibining birligi sifatida namoyon bo‘ladi. Leksika davrlar mobaynida metodlar singari shakllanib, turlarga bo‘linib kelgan. So‘zlarning vaqt o‘tishi bilan eskirishi yoki yangi so‘zlarning paydo bo‘lishi natijasida leksika uch turga ajratiladi: zamonaviy, eski va yangi qatlamlar.

Leksikaning ahamiyati - gapirish ko‘nikmasini shakllantirishdadir. Ma’lumki, og‘zaki nutqni rivojlantirish o‘z ichiga tinglab tushunish va gapirish ko‘nikmalarini qamrab oladi. Gapirish ko’nikmasini o’quvchilarga rivojlantirishda ular doimiy ravishda mashq bajarib o’rgatilishlaridan tashqari og’zaki nutqni shakllantirish uchun o’quvchilar muntazam ravishda real muloqat jarayonlarida ishtirok etishlari va shunga oid amaliy mashg’ulotlarni bajarishlari maqsadga muvofiq bo’ladi. Xorijiy tillarni o’rganish yoki o’rgatish davri mobaynida o’quvchilarning, o’rganuvchilarning tinglab tushunish, o’qish, yozish, gapirish kabi ko’nikmalarini shakllantirish tilni o’rganishda mukammal erkin muloqot qila olish imkonini beradi. O’quvchilarga metodlarni tanlashda bosqichma-bosqish o’quvchilarning til ko’nikmasini yaxshilash uchun metodlarning vaqti-vaqti bilan almashtirib turish kerak. Metodlar bilan bir qatorda ular erkin muloqot qila olishlari uchun zarur bo’lgan omillardan yana biri bu o’quvchilar til ko’nikmalarining leksik jihatdan mustahkam bo’lishi hisoblanadi. O’quvchilarga o’rgatayorgan so’zlarini o’z o’rnida qo’llay olishlari uchun so’zning ma’no mazmuni va qaysi ma’noda ko’proq ishlatilishiga urg’u berish kerak. Masalan “fresh” va “clean” so’zlarining tarjimadagi umumiy ma’nosi bir xil bo’lishiga qaramasdan ularning qo’llanish usullari turlicha hisoblanadi. O’quvchilarga Ikkinchi va xorijiy tillarni shakllantirishda ahamiyatli bo’ladigan yana bir muhim omillardan biri bu ularning ko’nikma va malakalarini to’gri baholay olishda

namoyon bo’ladi. Til ko’nikmasini to’g’ri baholagan pedagog til o’rganish jarayonini doimiy ravishda nazorat qilib
boradi. Shu kabi usullarni tog’ri baholay olish va nazorat qilish yordamida
o’quvchilarda til o’rgatish va o’rganish samarali natijalarga erishiladi.

Gapirish ko‘nikmasini o‘quvchilarda rivojlantirishda, ular doimiy ravishda mashqlar bajarib o‘qitilishidan tashqari, og‘zaki nutqni shakllantirish uchun o‘quvchilarning muntazam ravishda real muloqot jarayonlarida ishtirok etishlari hamda shunga oid amaliy mashg‘ulotlarni bajarishlari maqsadga muvofiq bo‘ladi. Xorijiy tillarni o‘rganish yoki o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarning tinglab tushunish, o‘qish, yozish va gapirish kabi ko‘nikmalarini shakllantirish, tilni mukammal o‘zlashtirish va erkin muloqot qila olish imkonini yaratadi.

O‘quvchilarga metodlarni tanlashda bosqichma-bosqich yondashish hamda til ko‘nikmalarini yaxshilash uchun metodlarni vaqti-vaqti bilan almashtirib turish muhimdir. Metodlar bilan bir qatorda, ularning erkin muloqot qila olishlari uchun zarur bo‘lgan omillardan yana biri til ko‘nikmalarining leksik jihatdan mustahkam bo‘lishidir. O‘quvchilarga o‘rgatilayotgan so‘zlarni o‘z o‘rnida qo‘llay olishlari uchun so‘zning ma’nosi, mazmuni va qaysi kontekstda ko‘proq ishlatilishiga alohida e’tibor qaratish lozim. Masalan, fresh va clean so‘zlari tarjimada umumiy ma’noda bir xil bo‘lishiga qaramay, ularning qo‘llanish sohasi farq qiladi. O‘quvchilarda ikkinchi va xorijiy tillarni shakllantirishda ahamiyatli bo‘ladigan yana bir muhim omil - ularning ko‘nikma va malakalarini to‘g‘ri baholay olishdir. Til ko‘nikmalarini aniq baholagan pedagog til o‘rganish jarayonini doimiy ravishda nazorat qilib boradi. Shu kabi usullarni to‘g‘ri baholash va nazorat qilish orqali o‘quvchilarda til o‘rganish va o‘rgatish jarayonida samarali natijalarga erishish mumkin. Xorijiy tillarni, xususan ingliz tilini o‘qitish jarayonida metodik va leksik yondashuvlarning uyg‘unligi o‘quvchilarning til ko‘nikmalarini samarali rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Turli metodlar — grammatik-tarjima, to‘g‘ridan-to‘g‘ri, audiolingval, kommunikativ, vazifaga asoslangan va boshqa yondashuvlar — o‘quvchilarning ehtiyojlari, tayyorgarlik darajasi va o‘quv maqsadlariga qarab tanlanishi lozim. Shu bilan birga, metodlarni bosqichma-bosqich va maqsadga muvofiq ravishda almashtirib borish til o‘zlashtirish jarayonini yanada samarali qiladi.

Til o‘rganishda leksikaning o‘rni alohida ahamiyatga ega bo‘lib, lug‘at boyligining kengligi va so‘zlarning kontekstga mos qo‘llanishi erkin muloqot uchun poydevor yaratadi. So‘zlar ma’nosini, ularning qo‘llanish sohasini va uslubiy xususiyatlarini aniq tushuntirish o‘quvchilarning tilni faol va to‘g‘ri ishlatish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bundan tashqari, gapirish, tinglab tushunish, o‘qish va yozish kabi asosiy ko‘nikmalarni kompleks ravishda shakllantirish, hamda ularni muntazam baholab borish pedagog uchun til o‘qitish jarayonini samarali nazorat qilish imkonini beradi. Shu kabi ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar yordamida o‘quvchilarda ikkinchi yoki chet tilini puxta o‘zlashtirish, erkin va muloqotga yo‘naltirilgan til kompetensiyasini rivojlantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. O’ Hoshimov, I.Yoqubov. Ingliz tilini o’qitish metodikasi. “Sharq”,Toshkent2003.-B.13
2. O’ Hoshimov, I.Yoqubov. Ingliz tilini o’qitish metodikasi. “Sharq”, Toshkent 2003.-B.14
3. Saydaliyeva, M. A. (2025). Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qitishda o'quvchilarning og'zaki nutqini shakllantirishda gapirish va tinglab tushunish ko'nikmalarining uzviyligi. Nauchniy impuls, (31)100.-B.55
4. J.Jalolov Chet tilini o’qitish metodikasi. “O’qituvchi”, Toshkent-2012.

5. Xakimova, F. I. (2025). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilini o‘rgatishda rasmli ma’lumotlardan foydalanish usullari. Образование, наука и инновационные идеи в мире, 72(3). https://scientificjl.com/obr/article/view/24290 DOI: 10.5281/zenodo.16281895
6. Darvishaliyeva, O'. A. (2025). O’zbek tili o‘rganuvchilari uchun ingliz tili leksikasining maxsus xususiyatlari. Образование, наука и инновационные идеи в мире, 72(3). https://scientific-jl.com/obr/article/view/24291 DOI: 10.5281/zenodo.16281907
7. Azimova, M. M. (2025). Ingliz tili o‘rganayotgan o‘quvchilarda leksik boylikni oshirishda metodik yondashuvlar va tushunchalar. Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 49(1), 169–171. https://scientific-jl.com/tal/article/view/24878 DOI: 10.5281/zenodo.16281963